

ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

батьками, що приносить радість матерям і батькам” [6, 57]. Заклик зміцнювати зв'язки з батьками, намагатися отримати від них підтримку залишається важливим і дотепер.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи аналіз проблеми образу вчителя в педагогічній спадщині В.О. Сухомлинського та використання його у формуванні професійного іміджу, зазначимо таке:

1) ідеї видатного педагога актуальні і в наш час;
2) оптимальними засобами засвоєння ідей Сухомлинського є включення їх у зміст професійних дисциплін;

3) формування позитивного професійного іміджу сприяє звеличенню особистості вчителя і створенню привабливого образу педагога в сучасному суспільстві.

1. Богуш А.М. Педагогічні виміри Василя Сухомлинського в сучасному освітньому просторі.

Монографія. / А.М. Богуш. – К.: Видавничий дім “Слово”, 2008. – 272 с.

2. Сараєва О. Учитель у педагогічній системі В.О. Сухомлинського // Науковий вісник МДУ. Педагогічні науки. Зб. наук. праць. – Вып. 8. – Миколаїв. – 2004. – С. 104–108.

3. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. / В.А. Сухомлинский. – К.: Рад. шк., 1988. – 304 с.

4. Сухомлинский В.А. Разговор с молодым директором школы. / В.А. Сухомлинский. – М.: “Просвещение”, 1973. – 204 с.

5. Сухомлинский В.О. Выбранные творения в 5-ти т. – Т. 4. / В.О. Сухомлинский. – К.: “Рад. школа”, 1976. – 640 с.

6. Сухомлинский В.А. Этюды о коммунистическом воспитании: слово учителя о нравственном воспитании. / В.А. Сухомлинский. – Москва, 1976 // Хрестоматия по педагогике: учебное пособие / Ред. З.И. Равкин; Сост. Бушканец, Б.Д. Леухин. – Москва: “Просвещение”, 1976. – С. 183–188.

7. Тулина Е.Г. В.А. Сухомлинский о роли юмора в воспитании. / Е.Г. Тулина // Страницы истории педагогики. – Вып. 7. – Пятигорск. – 1997. – С. 93–96.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014

УДК 371:37.03

Людмила Пагута, аспірант кафедри культурології та українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР СИСТЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У статті розглядається проблема перебудови системи освіти в сучасних умовах. Розкриваються особливості особистісного виміру освітньої сфери крізь призму її спрямованості на розвиток творчої, мислячої, діяльної людини.

Ключові слова: освіта, освітній простір, особистість, розвиток, мислення, діяльність, творчість.

Літ. 7.

Людмила Пагута, аспірант кафедри культурології та українознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ЛИЧНОСТНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ ЕЕ МОДЕРНИЗАЦИИ

В статье рассматривается проблема реструктуризации системы образования в современных условиях. Раскрываются особенности личностного измерения образовательной среды сквозь призму ее ориентации на развитие творческого, мыслящего, деятельного человека.

Ключевые слова: образование, образовательное пространство, личность, развитие, мышление, деятельность, творчество.

Lyudmyla Pahuta, Postgraduate Student of Cultural and Ukrainian Department Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

THE PERSONALITY DIMENSION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM IN THE CONDITIONS OF ITS MODERNIZATION

The article observes the problem of the educational system restructuring in the modern conditions. The peculiarities of the personality dimension of the educational area through the prism of its orientation to the development of a creative, cogitative, active person are revealed.

Keywords: education, educational area, personality, development, thinking, activity, creation.

Постановка проблеми. Світ в цілому та суспільство і кожна людина зокрема ніколи не стоять на місці, а перебувають в постійному русі, безперервно змінюються. Зміни, які відбуваються у суспільстві, зачіпають різні сфери: економічну,

політичну, освітню, а, отже, завжди мають відбиток на його членах. Саме тому в процесі суспільної перебудови ми не можемо стояти осторонь, а навпаки повинні застосовувати всі свої сили для того, щоб ця перебудова йшла у правильному напрямку – у напрямку до розвитку.

Людство пройшло у своєму розвитку багато епох: Античність, Середньовіччя, Новий час, Відродження, Новітні часи. Кожна з них характеризувалась спрямованістю усіх суспільних сфер на розвиток людини, адже незважаючи на те, чи відбувалося утворення цивілізацій (Античність), чи мали місце науково-технічна революція та великі географічні відкриття (Новий час), центральним ядром усе одно була ЛЮДИНА.

Наше сьогодення розбудовується під гаслом глобалізації. Її головною особливістю є прагнення здобути якомога більше знань, інформації про себе та світ, саме тому сучасне суспільство називають інформаційним. Зрозуміло, що разом із перетворенням суспільства на суспільство знань, із його переходом на новий, інформаційний, рівень розвитку відбувається і трансформація освітньої сфери, яка є чи не найголовнішою в процесі *становлення та розвитку особистості людини*. Не викликає жодних сумнівів той факт, що “особистість як суб’єкт освітньої взаємодії зазнає сьогодні значних змін у процесі своєї ідентифікації” [7] і, як результат, формується новий тип її світогляду. Отже, актуальна у всі часи проблема знаходження місця людини у світі та розкриття ролі освіти у цьому процесі потребує особливої уваги саме сьогодні, у час постійних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці, яких цікавлять проблеми освіти, зокрема питання розробки шляхів її модернізації в умовах сучасного суспільства, працюють в різних галузях. Це педагоги, психологи, філософи. Їхні дослідження стосуються широкого кола освітніх проблем, але об’єднує їх той факт, що головним завданням освітньої сфери має бути створення умов для ефективного формування всебічно розвинутої особистості, яка у своїй діяльності буде поєднувати власні та загальнолюдські інтереси, тобто буде розвивати себе і суспільство. Перебудова освіти на засадах її орієнтації на особистість буде ефективною лише за умови урахування досліджень різних дисциплін (педагогіки, психології, філософії), оскільки освітня сфера є “міждисциплінарним феноменом осмислення” [7]. Саме тому проблема особистісного виміру системи освіти простежується у численних наукових роботах

зарубіжних та вітчизняних учених: В. Андрущенко, І. Беха, В. Босенка [2], В. Кременя, Г. Лобасова [4], В. Скотного та багатьох інших. Зокрема, сьогодні збільшується кількість дисертаційних досліджень, які зачіпають тему модернізації системи освіти та її спрямованості на людину як головну цінність. Серед них варто виділити наукові доробки І. Муратової [6], С. Черниха [7], О. Авдєєвої [2]. У своїх працях вони зосереджують увагу на пріоритетній ролі освіти у зростанні людини як особистості, здійснюють “дослідження людинотворчого потенціалу освіти в її модернізації” [6, 6].

Мета статті – проаналізувати проблему перебудови системи освіти в сучасних умовах, розкрити сутність особистісного виміру освітньої сфери, її спрямованості на розвиток суб’єктності індивіда (творчої, мислячої, діяльної людини).

Виклад основного матеріалу. Освіта за своєю суттю є процесом здобуття знань, ознайомлення людини з надбаннями суспільного досвіду. Але слід звернути увагу, що освіта – “це не тільки канал соціалізації” [1], це ще й процес “творення суб’єктності в історичному саморозвитку” [6, 3], це “спеціально організований простір, в якому суб’єкт одержує стимул та передумови для розгортання своєї сутності у всій її повноті” [1]. Що це означає? Слід зазначити, що є змістом і формою взаємозв’язку “суспільство – людина – суспільство” (тобто “каналу соціалізації” [1]): людина це не абстрактний індивід, а “сукупність” (ансамбль – “спеціально організований простір” [1]) конкретно-історичних суспільних відносин – соціально-економічних, політичних, культурних. І саме у разі здатності індивіда (учасника соціокультурного процесу) розумно, зі знанням “логіки справи”, логіки розвитку суспільних відносин впливати на них, розвиваючи їх у напрямку розвитку їхньої внутрішньої суперечності до розв’язання, можемо говорити про розгортання власної сутності індивіда у всій її повноті.

Стратегічною лінією системи освіти у наш час, таким чином, є її особистісний вимір. Він передбачає “принцип організації освіти як свідомого сутнісного розвитку особистості” [6, 12].

Сьогодні в умовах глобалізації проблема модернізації освіти набуває з кожним днем все масштабнішого характеру, тому все частіше говорять не просто про освіту, освітню сферу, а про освітній простір, розширюючи, таким чином, горизонти дослідження освіти. С. Черних вважає, що “освітній простір – це взаємодія сукупності освітніх суб’єктів, які перебувають між собою у

певних відношеннях і здійснюють освітню практику з урахуванням специфіки та можливостей кожного із суб'єктів в рамках соціальних, правових, політичних, економічних умов через наявні освітні технології" [7].

Центром цього освітнього простору як невід'ємної частини "соціального, соціально-культурного, соціально-духовного простору" [7] є людина і водночас вона є смисловим ядром усього суспільства. О. Авдєєва стверджує, що "людина – це не просто суб'єкт соціальної системи, але й відображення всіх рівнів світобудови" [1]. Отже, система освіти – це "соціально-культурна система, спрямована на формування людини (на основі навчання та виховання) в контексті визначеної онтоантропологічної парадигми" [1]. Про людину, її розвиток в процесі навчання не можна говорити, не беручи до уваги її буття, існування, саме тому освітня сфера своїм завданням має "відтворення антропологічного образу людини в контексті онтологічної ідеї" [1]. Яким є зміст цієї "онтоантропологічної парадигми" [1] в системі освіти середньої та вищої школи? Вочевидь, він повинен відтворювати сутність взаємозв'язку "суспільство – людина – суспільство", моделюючи щоразу конкретну форму (форму колективності) соціокультурних стосунків учасників освітнього процесу, спрямованих на вирішення психолого-педагогічних, морально-етичних, художньо-естетичних, навчально-наукових завдань, у якій тільки і можливе творення креативної особистості.

Проблема буття, існування людини в суспільстві цікаво розглядається М. Мамардашвілі. На його думку, людини немає, якщо вона не осмислює себе та світ, тому він стверджує: "я мислю, я існую" [5, 23]. Лише істинно мисляча людина може самореалізуватись у житті, здійснитись, відбутись. У цьому контексті на перший план в освітній сфері виходить розвиток людини, зокрема розвиток її мислення. Це завдання належить до розряду надважливих. Навчити мислити можна за умови уважного ставлення до індивідуальності дитини з опорою на найкращого вчителя, яким є життя. Людина має вміти самостійно вирішувати завдання, яке не розв'язується звичними способами, формулювати проблему, тобто навчання має будуватись на суперечностях, з використанням проблемної ситуації. Це ситуація, яка є "нерозв'язною за допомогою вже "відпрацьованих" дитиною способів дії, з допомогою вже засвоєних "знань", – і водночас досить посиленою для неї" [3]. Таке навчання,

побудоване на суперечностях, з якими людина стикається протягом усього життя, "потребує, з одного боку, активного використання всього раніше засвоєного розумового багажу, а з другого – ... "маленької добавки" – власного міркування, елементарної творчої видумки, краплі "самостійності" дії" [3]. Виконуючи таку самостійну, творчу, мисленнєву діяльність, людина реалізує себе у світі, тобто навчання, засноване на проблемних, суперечливих освітніх ситуаціях, можна розглядати "як здійснення буття-людини-у-світі" [1].

Здатність мислити розвивається лише із прилученням людини до суспільних відносин, культури. Саме тому "треба відкривати кожній людині доступ до умов людського розвитку. В тому числі до умов розвитку здатності "самостійно мислити" – до одного з головних компонентів людської культури. Це і зобов'язана робити школа" [3]. Процес навчання та виховання необхідно будувати так, щоб людина, здобувши знання, зберігала їх "в активному стані" [3], а не "про запас", тобто усі знання (мислення) мають бути "тісно пов'язані з активною чуттєво-предметною діяльністю людини" [3].

Мислення людини взагалі не можна розглядати окремо від її діяльності, адже "мислення є всезагальна ідеальна форма діяльності людини, яка співвідноситься із всезагальними формами самої дійсності" [4]. Більше того, "логічне розгортання ідеального (мислення) має місце лише в діяльності істоти, яка *перетворює* та *відтворює* дійсність" [4], тобто творчість є прерогативою "матеріальної практичної діяльності з допомогою свідомості, ідеального" [2, 267] (мислення). Це означає, що процеси мислення, діяльності та творчості є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Отже, особистісний вимір системи освіти *передбачає* не просто її орієнтацію на особистість людини, а на розвиток її *мислення* в процесі активної *діяльності*, метою якої є зміна, *перетворення* дійсності. Така осмислена "предметно-практична діяльність людей з перетворення власних історичних умов та суспільних обставин як тотожність свідомості та предметного світу становить джерело саморозвитку індивідів" [6, 11]. На перетворення якої "дійсності" повинна спрямовуватися увага? Насамперед на *перетворення як розвиток внутрішньої суперечності стосунків у навчальному колективі*, тобто в "освітньому просторі" (а не просто "середовищі", бо часто поняття простору розуміють як "середовище", "вмістилище").

Перебудова освітньої системи стосується

кожного її учасника; вона “передбачає формування освітніх суб’єктів, які володіють новими якостями та вступають між собою в якісно нові відносини” [4]. Якщо раніше у центрі педагогічного процесу стояв вчитель/викладач, то сьогодні “головною дійовою особою” у навчанні виступає учень/студент. Взаємодія ж учасників освітнього процесу все більше набуває характеру “діалогічності, дискусійності та відкритості” [7], а не простої передачі знань у готовому вигляді. Кожен учень/студент повинен визнаватися як суб’єкт в освітньому процесі, як найвища цінність, бо він є людиною, а ЛЮДИНА є метою освіти. Отже, навчання має вибудовуватись на основі нового, “суб’єкт-суб’єктного” [7] типу освітньої взаємодії – “взаємодії рівноправних учасників, об’єднаних єдиними нормами та цінностями, що регулюють процес обміну інформацією” [7].

Кожен педагог як один із суб’єктів освітнього простору повинен не просто передавати знання, але й сам повинен весь час працювати над собою, самовдосконалюватися. Він “повинен вміти застосовувати у своїй конкретній справі загальнотеоретичні – зокрема, загальнофілософські – принципи, і не чекати, що хтось інший зробить це за нього та подасте йому готову рецептуру, яка позбавить його від власної розумової праці, від необхідності мислити перш за все самому” [3]. Більше того, освітня система в умовах модернізації “передбачає здатність суб’єкта педагогічної діяльності в будь-якій предметній формі знаходити форму *всезагальну* і робити її основою, опорою руху суб’єктивності учня згідно з *конкретним* предметним змістом” [4]. Єдність *всезагального* та *конкретного* є ознакою критичного (діалектичного), творчого мислення. Відтак, здійснення кожним із освітніх суб’єктів у процесі навчання *свідомої творчої мисленнєвої діяльності* є “розвитком *всезагальності* індивідуального (індивідуальності *всезагального*) і становить *визначальний принцип освіти як розвитку соціуму та особистості*” [6, 7], тобто особистісний вимір системи освіти в умовах її модернізації є визначальним для подальшого успішного розвитку суспільства в цілому.

Висновки. Головним пріоритетом освіти в умовах її модернізації повинна бути ЛЮДИНА, зокрема становлення і розвиток її особистості, реалізація її творчого потенціалу через активну мисленнєву діяльність. Сьогодні освіта, так само як і інші суспільні сфери переживає не найлегші часи і у своїй розбудові має як позитивні, так і негативні моменти. В результаті людина, будучи головною метою освіти, може стати “некреативною, відділеною від власної сутності,

нездійсненою, соціально пасивною, а може здійснитися як суб’єкт історії, як самодіяльний суб’єкт, як суб’єктність” [6, 1]. Відтак, завданням системи освіти в умовах її модернізації є не проста подача інформації, а забезпечення можливості розвитку людини в людині через працю та суспільні відносини і таким чином виховання інтересу та внутрішньої потреби до праці і саморозвитку. Навчаючись, людина має розвиватись всебічно, з орієнтацією на *всезагальний культурний суспільний досвід*; людина має стати активною та діяльною, осмислено працювати над собою, реалізуючи при цьому свій творчий потенціал в системі соціальних (колективних) відносин. Отже, сьогодні характерною ознакою освітньої сфери є її *особистісний вимір соціокультурних відносин*, тобто орієнтація освіти на *індивідуальність* (не тотожне індивідуалізму) як самоцінність.

1. Авдеева Е. Гуманитаризация системы образования: автореф. дис. ... д. филос. наук: 09.00.11 / Е. Авдеева. – Красноярск, 2012. (режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/gumanitarizatsiya-sistemy-obrazovaniya#ixzz2iqLknATj>).

2. Босенко В. Всеобщая теория развития / В. Босенко. – К., 2001. – 470 с.

3. Ильенков Э. Школа должна учить мыслить! // Народное образование. – 1964. – №4. Приложение (режим доступу: <http://caute.ru/ilyenkov/texts/sch/schola.html>).

4. Лобастов Г. Диалектика как деятельная способность / Г. Лобастов (режим доступу: philosophystorm.org/files/Lobastov_-_Doklad.doc).

5. Мамардашвили М. Как я понимаю философию // Как я понимаю философию. – М.: Издательская группа “Прогресс”, 1992. – С. 14 – 26.

6. Муратова И. Философско-освітні виміри самосвідомості: автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.10 / И. Муратова. – К., 2007. – 17 с.

7. Черных С.И. Изменение образовательного пространства в информационную эпоху: социально-философский анализ: автореф. дис. ... д. филос. наук: 09.00.11 / С. Черных. – Новосибирск, 2012. (режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/izmenenie-obrazovatel'nogo-prostranstva-v-informatsionnyu-epokhu-sotsialno-filosofskii-anali#ixzz2iqNPTsTY>).

Стаття надійшла до редакції 17.06.2014